

Om modusbrug i komplementsætninger på italiensk

Anders Tvilstegaard

Abstract

This article explores the paradigmatic choice between indicative and subjunctive in Italian complement clauses and its semantic implications. It challenges the assertion-based theory, which ties indicative to assertive content and subjunctive to non-assertive content, and proposes an alternative that adopts a distinction between States-of-Affairs and Propositions. The subjunctive is analyzed as polysemic, denoting either a State-of-Affairs or a hypothetical Proposition, while the indicative denotes a Proposition. The article examines mood alternation and selection, reclassifying predicates based on their compatibility with States-of-Affairs or Propositions. This approach rethinks mood contrasts by emphasizing their active role in meaning-making rather than being mere syntactic defaults.

Nøgleord

konjunktiv, indikativ, sagforhold, proposition, komplementsætninger

1. Indledning

Denne artikel undersøger det paradigmatiske valg mellem indikativiske og konjunktiviske komplementsætninger og den tilsvarende semantiske forskydning valget indebærer. Formålet er at præsentere et alternativ til den gængse forståelse der bedre afspejler konjunktivens varierede brugs-mønstre.

En af de mest udbredte forståelser bygger på **assertionsteorien**¹,

¹ Det skal her nævnes at der findes et væld af teorier om hvad konjunktivs og indikativs funktioner er. Det er en nærmest umulig opgave at yde fuld retfærdighed over for alle de forskellige teorier, men se Andersen (2023) for en diskussion af nogle af de vigtigste teorier i en italiensk sammenhæng. Jeg har særligt fokus på assertionsteorien i kraft af dens udbredte succes både i Danmark (fx Korzen & Korzen 2005) og i Italien (fx Wandruszka 2001; Squartini 2010).

hvor indikativ trækker komplementsætningen frem til assertionsplanet, mens konjunktiv trækker komplementsætningen væk fra assertionsplanet (fx Bronzi 1977; Wandruszka 2001). Særligt i funktionelt orienterede tilgange er denne sontring mellem **assertive** og **ikke-assertive** læsninger blevet foretrukket frem for det klassiske begrebspar **realis/irrealis**, da førstnævnte afspejler en funktionel forståelse af grammatiske kategorier og deres diskursive rolle (Bybee 1998).

Som det vil fremgå af afsnit 3, er assertionsteorien imidlertid ikke uden problemer. For det første peger assertionskriterier som ”foranstillings-testen” ikke entydigt på konjunktiv som det ikke-asserteredes modus på italiensk. For det andet kan ikke alle konjunktiviske komplementsætninger uden videre analyseres som ikke-assertive. Assertionsteorien risikerer derfor at afhænge af øjnene der ser.

Mit alternativ bygger på sontringen mellem **sagforhold** (begivenheds- eller tilstandstype) og **proposition** (information om en situation i verden) der i følge Boye & Harder (2018) kan redegøre for modus-semantik. Med det udgangspunkt argumenter jeg for at konjunktiv er polysemisk: Afhængigt af konteksten kan konjunktiv betegne et ’sagforhold’ eller en ’hypotetisk proposition’. På den måde danner konjunktiv to kontrastpar med indikativ der kan siges at betegne en ’proposition’; nemlig ’sagforhold/proposition’ og ’hypotetisk proposition/proposition’.

Sontringen mellem sagforhold og proposition kan bidrage til en mere præcis beskrivelse af både **modusselektion** der omhandler prædikaters ”præference” for bestemte modi og **modusvekslen** – forstået her som et paradigmatiske valg mellem konjunktiv og indikativ i identiske prædikative rammer.

2. Den traditionelle beskrivelse

Det er udbredt at skelne mellem tre konjunktiver på italiensk: *Il congiuntivo volitivo* (1a), *tematico* (1b) og *dubitativo* (1c) (fx Wandruszka 2001).²

- (1a) *Voglio che lei mi **ascolti**.*
 ‘Jeg vil gerne have at hun lytter.KONJ til mig.’
 (1b) *Mi **dispiace** che **sia** andata così.*
 ‘Jeg er ked af, at det gik.KONJ sådan.’

2 Materialet anvendt i denne artikel kommer fra CORIS (https://corpora.ficlit.unibo.it/coris_eng.html) – et skriftsprogskorpus der indeholder en samling af tekster som repræsenterer autentisk og moderne italiensk. Med mindre andet er angivet, er de italienske eksempler således fra CORIS.

- (1c) *Dubito che **sia** possibile.*
 ‘Jeg tvivler på, at det er.KONJ muligt.’

Il congiuntivo volitivo styres af prædikater som udtrykker en vilje hos taleren eller subjektsagenten om at en handling realiseres eller ikke realiseres (Wandruszka 2001: 416). *Il congiuntivo tematico* forekommer i præsupponerede (tematiske) komplementsætninger der styres af prædikater som udtrykker en subjektiv evaluering eller sindsstemning (Wandruszka 2001: 419). *Il congiuntivo dubitativo* styres af prædikater der udtrykker talerens eller subjektsagentens vurdering af enten en assertions gyldighed eller et sagforholds mulige eksistens (Wandruszka 2001: 418).

Konjunktiv anvendes desuden i foranstillede komplementsætninger (2), som kan kategoriseres under *il congiuntivo tematico* da en foranstillet position giver en præsupponeret læsning af komplementsætningen.

- (2) *Che gli inglesi **siano** gli arcinemici dell’Euro, lo si sa.*
 ‘At englænderne er.IND euroens ærkefjender, det ved man.’

Indikativ styres derimod af vidensprædikater (3a), ytringsprædikater der gengiver en kategorisk assertion (3b), og prædikater som udtrykker vished (3c).

- (3a) *So che **è** così.*
 ‘Jeg ved, det forholder.IND sig sådan.’
 (3b) *Dice che **è** molto pericoloso.*
 ‘Han siger, det er.IND meget farligt.’
 (3c) *È vero che lei si **fida** di lui.*
 ‘Det er rigtigt, at hun stoler.IND på ham.’

Den traditionelle forståelse af modusvekslen følger Schmitt Jensen (1970), der i sin undersøgelse identificerer to typer af modusvekslen inden for identiske prædikative rammer:

- a. Prædikater der følges ”snart af konjunktiv, snart af indikativ, med en tilsvarende semantisk forskydning af hele udtrykket” (Schmitt Jensen 1970: 711)
- b. Prædikater, hvor ”modusskifte i bisætningen ikke har givet registrerbar semantiske ændringer” (*ibid.*)

Et eksempel på den første gruppe er det indikativstyrende *dire* 'sige', hvor brugen af konjunktiv tilfører en viljesbetydning til hele udtrykket. Et eksempel på den anden gruppe er det konjunktivstyrende *credere* 'tro', hvor det semantiske bidrag fra indikativ er sværere at registrere. Schmitt Jensen antyder desuden at gruppe b kunne høre under gruppe a. Det harmonerer med min analyse i afsnit 6 hvor det forklares som en pragmatisk-diskursiv effekt snarere end semantisk.

3. Assertionsteorien

3.1. Grundlaget for assertionsteorien

Assertionsteorien kan siges at starte med Hooper (1975). Ifølge Hooper fremtvinger nogle prædikater (såsom *sige*) en assertiv læsning af deres komplementsætning, mens andre (såsom *beordre*) fremtvinger en ikke-assertiv læsning. Det hævdes således at kun helsætningens indhold asserteres i konstruktioner med den anden type prædikater, mens både helsætningen og komplementsætningens indhold asserteres i konstruktioner med den første type. Denne sontring blev først anvendt på italiensk af Bronzi (1977), som argumenterede for at indikativ systematisk er forbundet med assertive komplementsætninger, mens konjunktiv er forbundet med ikke-assertive komplementsætninger.

Som nævnt i afsnit 2 skelnes der mellem tre typer konjunktiv. Med udgangspunkt i assertionsteorien skriver Wandruszka at de forenes ved ikke at forekomme i komplementsætninger der gengiver en kendsgerning og samtidig udgør målet for kommunikationen (Wandruszka 2001: 416). Konjunktivs grundfunktion er derfor at markere komplementsætningen, eller en del af den, som "ikke-kommunikeret" (Wandruszka 2001: 420).

Selvom assertionsteorien har vist sig anvendelig, vil jeg i det følgende argumentere for at teorien rummer visse problemstillinger når den appliceres på italiensk.

3.2 Kriterier for assertive prædikater

3.2.1 Foranstillings-testen

Assertive prædikater kan identificeres ved at de kan bruges parentetisk – dvs. når prædikatet forekommer som en indskudt sætning. Dette kaldes "foranstillings-testen" (Hooper 1975; Korzen 1999: 194). Problemet er at mange konjunktivstyrende prædikater kan bruges parentetisk, hvilket ellers skulle være uforeneligt med en samtidig status som konjunktivstyrende:

- (4a) *Con lui sarà più difficile, **temo**.*
 'Med ham bliver det sværere, er jeg bange for.'
- (4b) *Ma la storia non finisce qui, **immagino**.*
 'Men historien slutter vel ikke der, forestiller jeg mig.'
- (4c) *Era molto tempo fa, **suppongo**.*
 'Det er længe siden, formoder jeg.'
- (4d) *Era del nord, **credo***
 'Han var nordfra, tror jeg.'

3.2.2 Tag-question-testen

En anden test er at tilføje et såkaldt *tag-question* for at vurdere hvilken del af sætningen asserteres. På italiensk kan man bruge *vero* 'rigtig' som tag-question (Cristofaro 2003: 33). Tag-question kan bruges til at vurdere om et prædikat er assertivt eller ej, da det knytter sig til den asserterede del af ytringen. Hvis den knytter sig til komplementsætningen, kan man argumentere for at det styrende prædikat er assertivt, og altså fremtvinger en assertiv læsning af komplementsætningen. Knytter den sig omvendt til hovedsætningen, kan man argumentere for at det er ikke-assertivt.

Hvis man søger på *vero* i CORIS, får man et noget tvetydigt resultat. Faktisk er der mange konjunktivstyrende prædikater der i en diskursiv kontekst fremstår ikke-asserterede, såsom (5a) og (5b), mens indikativstyrende prædikater sjældent viser en ikke-asserteret læsning – jeg fandt kun eksempel (5c).

- (5a) *“Può darsi che venga, a fine mese, **vero**?” chiede Hans. “Sì, così mi ha detto prima che partissimo.”*
 ”Det kan være, han kommer.KONJ i slutningen af måneden, ikke?” spørger Hans. ”Ja, det sagde han til mig, inden vi tog afsted.”
- (5b) *“Dunque ... immagino che non siano molto felici, **vero**.” ”Non esattamente beati.”*
 ”Så... jeg forestiller mig, at de ikke er.KONJ særlig glade, vel?” ”Ikke ligefrem lykkelige.”
- (5c) *Ho saputo che ti ha dato una nipotina, **vero**?* “Sì, si chiama Barbara e ha quattro anni.”
 'Jeg hørte han gav.IND dig et barnebarn, ikke?' ”Ja, hun hedder Barbara og er fire år gammel.”

I alle tilfælde kan man ud fra samtalepartnerens svar analysere komplementsætningerne som hovedassertionerne da det er det disse personer reagerer på.

3.2.3 *Underordning som funktionel asymmetri*

Endelig argumenterer Cristofaro (2003) for at underordning kan defineres som en funktionel asymmetri mellem bisætningen og oversætningen, hvor bisætningen udgør den ikke-asserterede del af konstruktionen. Hvis dette accepteres, bliver det jo vanskeligt at associere konjunktiv specifikt med ikke-assertive komplementsætninger. Accepteres det ikke, er det ejendommeligt hvordan teorien i så fald kan anvendes ”efter behov”.

3.3. *Præsupposition*

Assertionsteoriens udøvere har været ivrige efter at fremhæve dens styrke i forhold til præsupponerede komplementsætninger som dem styret af evaluative/emotive prædikater såsom *essere contento* ’være glad’ da det klassiske begrebspar irrealis/realis har svært ved at fange disse. Assertionsteoriens analyseapparat tilsiger at evaluative/emotive prædikater styrer konjunktiv fordi deres komplementsætning er præsupponeret og dermed ikke-asserteret (Wandruszka 2001: 419-420). Præsupposition står i kontrast til assertion fordi præsupponeret indhold, modsat assertivt indhold, forudsættes at udgøre kendt information. Men som Prandi (2002: 31) påpeger, er præsupposition ikke en tilstrækkelig forklaring da dette forhold også gælder for indikativstyrende prædikater såsom *accorgersi* ’indse’. Det er derfor snarere det evaluative end det præsupponerede aspekt der virker afgørende i valget af modus (Givón 1994).

3.4. *Implikative prædikater*

Det afsluttende kritikpunkt er at der mangler en fyldestgørende redegørelse for konjunktiviske komplementsætninger styret af implikative prædikater. Disse prædikater indebærer at en realiseret læsning af helsætningens indhold implicerer en realiseret læsning af komplementsætningens indhold. Problemet ligger i at komplementsætningernes indhold hverken er præsupponeret, uvist eller uvirkeligt; de må altså betragtes som assertive (jf. Givón 1994: 280):

- (6a) *Un tic faceva che volgesse o alzasse a ogni attimo il capo.* (Bach & Schmitt Jensen 1990: 500)

‘Et tic fik ham til at dreje.KONJ eller løfte.KONJ hovedet hvert øjeblik.’

- (6b) *In basso, il vetro era bianco e lasciava che la luce **penetrasse** purissima all'interno.*

‘I bunden var glasset hvidt og lod det rene lys trænge.KONJ ind.’

- (6c) *A tavola, è capitato che Federico **perdesse** il filo del discorso.*

‘Ved bordet skete det, at Federico tabte.KONJ tråden i samtalen.’

Som eksemplerne illustrerer, gengiver komplementsætningerne en kendsgerning og har ikke lavere informationsværdi end indikative komplementsætninger styret af prædikater som *accorgersi* ’indse’.

3.5. Opsamling

Det er næppe kontroversielt at påstå at en teori er problematisk hvis den fører til modsatrettede resultater. Fra et objektivt perspektiv afslører det en intern inkonsistens når det spanske *creer* ’tro’ betragtes som assertiv (Hooper 1975), mens det italienske *credere* ’tro’ betragtes som ikke-assertiv (Bronzi 1977). Er meningsprædikater assertive eller ikke-assertive? (Ifølge Noonan (2007: 110) er de assertive.) Jeg har argumenteret for at de kriterier der kan virke afklarende på sprog som spansk, ikke giver et entydigt billede på italiensk. Dette, kombineret med de implikative prædikater, giver anledning til at gentænke den italienske indikativ/konjunktiv kontrast – hvilket ikke nødvendigvis udelukker assertionsteorien (se afsnit 6).

4. Teoretisk ramme

4.1. Sondringen mellem *sagforhold* og *proposition*

Mit alternativ bygger på sondringen mellem **sagforhold** og **proposition** der spiller en central rolle i sætningsanalysen i nederlandsk og dansk funktionel lingvistik (fx Dik & Hengeveld 1991; Engberg-Pedersen et al. 2019). Sondringen genfindes også i kognitiv lingvistik (fx Achard 1998) og i visse formelle tilgange (fx Rochette 1988), selvom betegnelserne på de to størrelser kan variere (jf. Boye 2012: 191).

Traditionelt forstås sagforhold og propositioner som to denoterbare entiteter der adskiller sig ved at sagforhold kan siges at forekomme eller indtræffe, mens propositioner kan være sande eller falske (Lyons 1977: 443-445).

I Engberg-Pedersen et al. (2019) beskrives forskellen på de to betydningstyper således:

”Sagforhold er typer af begivenheder eller tilstande, mens propositioner ud over at rumme et sagforhold også relaterer sagforholdet til en situation i en verden og giver noget information om denne situation. Den afgørende forskel er altså om indholdet kun er en begivenheds- eller tilstandstype, eller om den derudover også har status af noget information om en situation i en verden.” (Engberg-Pedersen et al. 2019: 168)

Modsætningen mellem sagforhold og proposition er blevet anvendt i analysen af diverse komplementsætningskontraster, for eksempel ved perceptionsprædikater (7), vidensprædikater (8) og ytringsprædikater (9). (Se Boye (2012: 188-191) for en mere dybdegående diskussion.)

(7a) *Jeg så din søn **svømme** i går.*

(7b) *Jeg så, at din søn **svømmede** i går.*

(8a) *Jeg lærte min søn at **svømme***

(8b) *Jeg lærte min søn, at man **svømmer** bedst i havvand.*

(9a) *Le ho detto di **lasciarmi** in pace!*

‘Jeg bad hende lade.INF mig være i fred!’

(9b) *Le ho detto che non **abbiamo** una relazione*

‘Jeg fortalte hende, at vi ikke er.IND i et forhold.’

I alle tilfælde forstås den infinitiviske komplementsætning som betegnende et sagforhold, mens den indikativiske betegner en proposition. I (7a) ses sagforholdet udfolde sig for øjnene af helsætningsagenten, mens helsætningsagenten i (7b) blot har opsnappet noget viden om et sagforhold. I (8a) indlæres en færdighed, mens der indlæres noget viden i (8b). I (9a) gengives en direktiv – som har sagforhold i sit virkefelt – mens der i (9b) gengives en assertion – som har proposition i sit virkefelt.

Særligt i tilfælde hvor bisætningsagenten er forskellig fra helsætningsagenten, kan indikativ i sprog som dansk og italiensk altså siges at være en **propositional modus** og infinitiv en **sagforholdsmodus**. Faktisk argumenterer Boye & Harder (2018) for at modsætningen mellem proposition og sagforhold på sprog som dansk netop spiller en vigtig rolle i forståelsen af modus. I det resterende vil jeg ligeledes argumentere for at sondringen kan gøre rede for modus-semantikken i italiensk.

4.2. Den polyseme konjunktiv

Analysen af konjunktiv står groft sagt stadig i skyggen af det strukturalistiske ideal om ”én betydning – én form”. Og det er der egentlig en fornuftig grund til. For før 70’erne var der nemlig en tendens til at tildele konjunktiv ligeså mange betydninger som kontekster den optrådte i. Konjunktiv endte da som en betydningsmæssig rodebunke.

I forlængelse heraf kunne man fristes til at analysere konjunktiv som en sagforholdsmodus og indikativ som en propositionel modus, som Achard (1998) gør i en fransk kontekst. Så enkelt er det dog ikke, og der er da heller ikke gode argumenter for at insistere på en *Gesamtbedeutung* der kan redegøre for hele spektret af konjunktivs brugsmønstre – så længe man undgår at forveksle konjunktivs betydning(er) med dem udtrykt i de styrende prædikater. Holdningen i denne artikel er at konjunktiv kun kan forstås som en paradigmatiske kontrastpartner til indikativ, og at dette kan indebære mere end én betydningskontrast (jf. Boye & Harder 2018).

Min tese er at indikativ betegner en proposition, mens konjunktiv kan betegne et sagforhold eller en hypotetisk proposition. Denne idé er forenelig med Quers (1998) teori om den spanske konjunktiv. Quer skelner her mellem *intensional subjunctive* som udløses af deontiske (fx *beordre*) og kausative (fx *gøre*) prædikater, og *polarity subjunctive* der kan udløses af operatorer som negation eller spørgsmål. I denne artikels teoretiske ramme svarer det til en sondring mellem konjunktiv anvendt ved sagforhold (*intensional subjunctive*) og konjunktiv anvendt ved propositioner (*polarity subjunctive*), selvom detaljerne adskiller sig.

Tesen kan illustreres med to typer af modusvekslen i komplementsætninger der styres af *dire* ’sige’:

(10) Proposition

*Io gli ho detto che **ero** pronto.*

‘Jeg fortalte ham, at jeg var.IND klar.’

(11) Hypotetisk proposition

*Di lei si dice che **abbia** l’abitudine di spogliarsi per i suoi clienti.*

‘Det siges, at hun har.KONJ for vane at klæde sig af for sine kunder.’

(12) Sagforhold

*Io gli ho detto che non si **preoccupassero**.*

‘Jeg sagde til dem, at de ikke skulle bekymre.KONJ sig.’

Med indikativ refereres der til en situation i den virkelige verden (10), mens der med konjunktiv henvises til en hypotetisk situation (11). Med indikativ gengives en assertion (10), mens der med konjunktiv gengives en direktiv (12).

De konkrete argumenter for denne analyse bygger særligt på modusvekslen, som jeg diskuterer i afsnit 6. Men først vil vi se på modusselektion i lyset af sontringen mellem sagforhold og proposition.

5. Modusselektion

Hvis man accepterer at sontringen mellem sagforhold og proposition spiller en central rolle i modus-semantikken, påvirker det naturligt hvordan de styrende prædikaters betydning kategoriseres. Som alternativ til den traditionelle tredeling (afsnit 2) er det oplagt at fokusere på prædikaters forenelighed med sagforhold og propositioner. Dette perspektivskifte minder om Palmers overgang fra sontringen mellem *deontic modality* og *epistemic modality* i førsteudgaven af *Mood and Modality* (1986) til *event modality* og *propositional modality* i andenudgaven (2001). Her skiftes fokus fra modalitetstyper til de betydningstyper modaliteter kan have i deres skopus.

En kategorisering baseret på modalitet er dog ikke tilstrækkelig til vores formål da ikke alle prædikater, såsom *capitare* ('ske') (6c) eller *aspettare* 'vente' (13), umiddelbart udtrykker modalitet – et problem der også opstår i den traditionelle tredeling.

- (13) *Una mattina mentre aspettavo che il caffè fosse pronto ho attaccato il telefono al caricatore.*

‘En morgen, mens jeg ventede på, at kaffen var klar, sluttede jeg telefonen til opladeren.’

Jeg foreslår derfor en skelnen mellem **sagforholdsprædikater** og **propositionsprædikater**. Førstnævnte omfatter prædikater hvis betydninger er forenelige med et sagforhold, mens sidstnævnte er forenelige med propositioner.

De fleste prædikater er imidlertid polyseme eller vage og er dermed forenelige med både sagforhold eller propositioner, afhængigt af den givne betydning: i disse tilfælde er det komplementsætningstypen der afgør konstruktionens betydning som helhed. Det er ofte sådan at konjunktiviske komplementsætninger fremkalder en betydning forenelig med et sagfor-

hold, mens indikativiske komplementsætninger fremkalder en propositionsforenelig betydning (Andersen 2022). Et eksempel er *sognare* 'drømme', hvor indikativ bruges til at gengive synsbilleder oplevet under søvn, mens konjunktiv bruges til at udtrykke et ønske.

Flere forskere har påpeget at prædikater kan kategoriseres efter den betydningstype (sagforhold eller proposition) der udtrykkes i deres komplementsætninger. Udgangspunktet for kategorisering nedenfor findes i Cristofaro (2003: 112).

5.1. *Sagforholdsprædikater*

Tabel 1 viser en oversigt over sagforholdsprædikater efter Cristofaro (2003). Desuden må prædikater som *capitare* 'ske' og *aspettare* 'vente' også inkluderes under sagforholdsprædikater, selvom de normalt ikke inkluderes i kategoriseringer af komplement-tagende prædikater. De er placeret under ”restgruppe.”

Sagforholdsprædikater	Modus
Perceptionsprædikater <i>ascoltare</i> 'lytte,' <i>guardare</i> 'se' osv.	Infinitiv
Implikative manipulativer <i>fare</i> 'gøre,' <i>ottenere</i> 'opnå,' <i>lasciare</i> 'lade,' <i>impedire</i> 'forhindre' osv.	Konjunktiv/infinitiv
Ikke-implikative manipulativer <i>ordinare</i> 'beordre,' <i>chiedere</i> 'bede,' <i>permettere</i> 'tillade,' <i>proibire</i> 'forbyde' osv.	Konjunktiv/infinitiv
Desiderativer <i>volere</i> 'ville,' <i>desiderare</i> 'ønske,' <i>sperare</i> 'håbe,' <i>preferire</i> 'foretrække' osv.	Konjunktiv
Restgruppe <i>capitare</i> 'ske,' <i>aspettare</i> 'vente' osv.	Konjunktiv

Tabel 1: *Sagforholdsprædikater*

Ser man bort fra perceptionsprædikater der styrer infinitiviske komplementsætninger, anvendes konjunktiv i alle komplementsætninger styret af sagforholdsprædikater. Konjunktiv må altså betragtes som den ”ultimative” sagforholdsmodus.

Det er nu ikke overraskende at vi kun finder konjunktiv (og infinitiv) her, hvis man antager at indikativ betegner en proposition. Disse prædikater er netop kun forenelige med sagforhold, og indikativ kan derfor ikke uden videre anvendes uden at ”fremtvinge” en propositionsforenelig betydning af konstruktionen (Andersen 2022).

5.2. Propositionsprædikater

Modsat sagforholdsprædikater kan propositionsprædikaterne styre både konjunktiv og indikativ. Der viser sig faktisk at være en tydelig sondring mellem indikativstyrende og konjunktivsyrende propositionsprædikater. Indikativ forekommer ved prædikater som udtrykker en **objektiv synsvinkel** på komplementsætningens proposition. De præsenterer propositionen som noget objektivt sandt eller kendt uden at antyde nogen personlig evaluering. Konjunktiv derimod forekommer ved prædikater som udtrykker en **subjektiv synsvinkel**. De udtrykker talerens eller agentens personlige evaluering, som ofte afspejler en usikkerhed eller emotiv reaktion på propositionen.

Gruppen af propositionsprædikater er meget stor, og der er en del detaljer som kategoriseringen i tabel 2 ikke får med. Men forhåbentligt giver det et indtryk af hvordan modusselektionen forholder sig ved propositionsprædikater. Desuden indgår evaluative/emotive prædikater ikke i Cristofaros (2003) kategorisering, men er inkluderet her.

Propositionsprædikater	Modus
Vidensprædikater (objektive) <i>sapere</i> 'vide,' <i>ricordare</i> 'huske,' <i>dimenticare</i> 'glemme' osv.	Indikativ
Ytringsprædikater (objektive) <i>dire</i> 'sige,' <i>scrivere</i> 'skrive,' <i>gridare</i> 'råbe' osv.	Indikativ
Propositionel attitude-prædikater (subjektive) <i>credere</i> 'tro,' <i>dubitare</i> 'tvivle,' <i>temere</i> 'frygte' osv.	Konjunktiv
Evaluative/emotive prædikater (subjektive) <i>dispiace</i> 'fortryde,' <i>essere giusto</i> 'være rigtigt,' <i>essere contento</i> 'være glad' osv.	Konjunktiv

Tabel 2: Propositionsprædikater

Den subjektive synsvinkel er forenelig med en hypotetisk proposition da der er et naturligt behov for at distancere sig fra sandhedsværdien af komplementsætningens proposition når man udtrykker sin egen personlige vurdering. Men hvad med evaluative/emotive prædikater som har realis komplementsætninger? Hvordan kan det forenes med en hypotetisk proposition?

Givón (1994: 306-307) argumenterer for at det netop er det evaluative i spil med en *epistemisk uventethed* der motiverer konjunktivs tilstedeværelse i disse komplementsætninger. Dette kan sammenlignes med brugen af *skulle* til at udtrykke uventethed på dansk som illustreret i (14)

- (14) *Det er utroligt, at det **skulle** blive skyet og gråt lige netop i dag, hvor der er solformørkelse, når det er været sol og næsten skyfrit så længe*
<https://thebigmeowski.blogspot.com/2015/03/> (lokaliseret 05-12-24)

Jeg følger derfor Givóns (1994) argument om at dette samspil kan forklare den hypotetiske proposition (eller irrealis i Givóns forståelse) i sådanne kontekster.

6. Modusvekslen

I min analyse af modusvekslen fokuserer jeg på konstruktioner hvor to forskellige komplementsætningstyper koordineres inden for ét og samme komplement. I disse tilfælde må sprogbrugeren siges at have foretaget et bevidst paradigmatiske valg, hvilket gør dem oplagte til en analyse af de faktorer der kan motivere valget af den ene frem for den anden. For når data stammer fra forskellige sprogbrugere, kan det være vanskeligt at vurdere hvorfor indikativ vælges frem for konjunktiv, eller omvendt, da de paradigmatiske valg ikke nødvendigvis afspejler de samme pragmatiske, semantiske eller stilistiske overvejelser. En præcis analyse kræver derfor data hvor begge former anvendes af samme sprogbruger under lignende forhold.

6.1. *Fra proposition til sagforhold (eller vice versa)*

Sideordningen af en proposition og et sagforhold i én og samme komplement forekommer altovervejende i komplementer styret af ytringsprædikater. Her associeres propositionen med en gengivet assertion og sagforholdet med en gengivet direktiv. Dette skyldes sandsynligvis at langt de fleste ytringsprædikater er uspecificerede med hensyn til hvilken talehandling der gives. Sideordningen giver derfor ikke anledning til **zeugma** – en situation hvor to sideordnede ord eller sætninger samtidig aktiverer to uforenelige læsninger af målordet (Lyons 1977: 405-407).

Denne analyse er at foretrække frem for traditionelle tilgange, hvor ytringsprædikater analyseres som havende både en ikke-volitiv og volitiv betydning (fx Wandruszka 2001: 422). Den traditionelle forståelse får nemlig en problematisk konsekvens for analysen af eksempler som (15): Er *ho detto* og *gridò* både ikke-volitivt og volitivt på en og samme tid? Eller er der et skjult volitivt prædikat knyttet til de konjunktiviske komplementsætninger? Begge løsninger fremstår analytisk uholdbare.

- (15a) *Le ho detto che **avevo** sonno e che **andasse** da Aldo.*
 ‘Jeg fortalte hende, at jeg var.IND søvnig og skulle tage.KONJ til Aldo.’
- (15b) *Gridò che la guerra **era** dichiarata e che si **avvertisse** pure l’arciduca Carlo.*
 ‘Han råbte, at der var.IND erklæret krig, og at ærkehertug Charles også skulle underrettes.KONJ.’

I denne artikels forståelse er der en semantisk affinitet mellem betydningstyperne (proposition og sagforhold) og talehandlingerne (assertion og direktiv) som peger på en enklere analyse: Indikativ specificerer den gengivne assertion, mens konjunktiv specificerer den gengivne direktiv. Ytringsprædikaterne tillader begge dele samtidigt da de i sig selv ikke specificerer nogen talehandling.

Som man måske bemærker, er der en signifikant betydningsforskel mellem de indikativiske og de konjunktiviske komplementsætninger (fra assertion til direktiv). Dette er netop et forventeligt træk ved modsætningen mellem sagforholdskonjunktiven og indikativ, i modsætning til propositionskonjunktiven hvor betydningsforskellen kan være mere subtil. Forholdet skyldes at sagforholdskonjunktiven betegner en væsentlig anderledes betydning (sagforhold) end indikativ (proposition), mens propositionskonjunktiven betegner den samme grundlæggende betydning som indikativ, nemlig en proposition.

6.2. Fra proposition til hypotetisk proposition (eller vice versa)

Som ovenfor kan betydningsforskydningen her tilskrives modusvalget frem for det styrende prædikats betydning. Med konjunktiv og indikativ kan sprogbrugeren vælge at fremsætte propositionen med eller uden en hypotetisk nuance, uafhængigt af det styrende prædikats betydning – selv om det givne prædikat ofte har en præference.

I (16) bruges den konjunktiviske komplementsætning til at fremsætte en hypotetisk proposition da den repræsenterer en ikke-faktuel overbevisning hos subjektsagenten (han troede at Dante var en kriger og ikke en forfatter). Den indikativiske komplementsætning bruges til at beskrive en faktuel situation idet hans soldaterkammerater rent faktisk kaldte ham Dante.

- (16) *Questo Dante...io credevo che fosse un guerriero, e che mi chiamavano così perché ero un buon soldato.*

‘Denne Dante... Jeg troede, han var.KONJ en kriger, og at de kaldte. IND mig sådan [Dante], fordi jeg var en god soldat.

I (17) bruges den konjunktiviske komplementsætning også til at fremsætte en hypotetisk proposition. Spørgsmålet skal her højst sandsynligt forstås retorisk da spørgsmålsstilleren ikke mener at Leonardos mor har nøgler til deres hus. Den indikativiske komplementsætning bruges som i eksemplet ovenfor til at beskrive en faktuel situation: Parret har nemlig ikke elsket i to måneder.

- (17) *Ma ti pare, Leonardo, che tua madre abbia le nostre chiavi di casa ...? Ma ti pare che sono due mesi che non facciamo l'amore?*

‘Men tror du, Leonardo, at din mor har.KONJ vores husnøgler (...)? Men har du tænkt på, at det er.IND to måneder siden, vi elskede?’

I det sidste eksempel er betydningsforskydningen vanskeligere at præcisere.

- (18) *Dietro lo sportellino a grata apparve la Suora portinaia che domandò chi fosse, chi la mandava, che cosa volesse.*

‘Dørvogternonnen dukkede op bag den lille gitterlåge og spurgte, hvem hun var.KONJ, hvem der sendte.IND hende, hvad hun ville.KONJ.’

Anvendelsen af indikativ kunne antyde at nonnen forudsætter at nogen har sendt personen, i kontrast til de mere åbne og hypotetiske konstruktioner (*chi fosse* og *che cosa volesse*), hvor denne forudsætning ikke findes. Det kunne sammenfattes således: *Hun spurgte, hvem hun var* (uvis identitet), *hvem der sendte hende* (forudsat faktum), *hvad hun ønskede* (spekulative intentioner).

6.3. Pragmatisk-diskursivt betinget modusvekslen

Det bemærkes ofte at visse typer modusvekslen tilsyneladende ikke medfører registrerbare semantiske ændringer, især i komplementsætninger styret af meningsprædikater som *credere* ’tro’ og *parere* ’synes’. Ifølge Berretta (1994: 260) kan disse typer ofte tolkes som situationer hvor indi-

kativ motiveres af en semantisk og syntaktisk mere selvstændig tolkning af komplementsætningen. Dette stemmer overens med assertionsteorien i dens mere pragmatisk-diskursive forståelse, hvor valget mellem indikativ og konjunktiv afhænger af hvordan taleren placerer sætningens indhold i en diskursiv kontekst. Et eksempel kunne være (19), hvor *mi pare* fremstår som en parentetisk indskudt bemærkning snarere end en reel helsætning. I den diskursive sammenhæng er det derfor komplementsætningen der udgør den primære information.

- (19) *Una terza figlia, invece, la moglie di Sommesese, abita a Nola e veniva spesso; la quarta **mi pare** che sta negli Stati Uniti.*
 ‘En tredje datter, Sommeses Hustru, bor dog i Nola og kom ofte; den fjerde tror jeg er.IND i USA.’

Ifølge Haverkate (2002) kan en lav grad af vished (semantik) korreleres med en lav informationsværdi (pragmatik). Propositionskonjunktiven kan derfor siges at korrelere med en pragmatisk lav informationsværdi og indikativ med en høj informationsværdi. Det kan forklare tilfælde som (19), hvor det pragmatiske forhold udnyttes til at lade indikativ trække komplementsætningen frem til assertionsplanet.

7. Kort om modusbrug uden for komplementsætninger

Selvom denne artikel primært har fokuseret på komplementsætninger, gælder de samme principper for alle andre sætningstyper. Nedenfor skitseres kort hvordan modusvalg afspejler kontrasten mellem sagforhold/hypotetisk proposition og proposition i relative og adverbelle ledsætninger.

Konjunktiviske relativsætninger betegner et sagforhold, mens de indikativiske betegner en proposition (Boye & Harder 2018). Da sagforhold ikke beskriver en situation i verden, giver konjunktiv således anledning til en **ikke-referentiell** tolkning, mens indikativ giver anledning til en **referentiell** tolkning idet propositioner, modsat sagforhold, beskriver en situation i verden (jf. definitionen i 4.1). Forholdet kan illustreres med følgende eksempel:

- (20) *il Ministero dell'istruzione ... riapre la procedura per l'inserimento del voto di maturità da parte di tutti i candidati che **hanno** ottenuto almeno 20 punti nel test d'accesso e che non **abbiano** provveduto al predetto inserimento.*

‘Undervisningsministeriet ... genåbner proceduren for indtastning af eksamenskarakteren for alle kandidater, der har.IND opnået mindst 20 point i adgangsprøven, og som ikke allerede har.KONJ foretaget den nævnte indtastning.’

Den første indikativiske relativsætning referer til en bestemt gruppe af kandidater der har opnået mindst 20 point. Den konjunktiviske relativsætning derimod er ikke-referentiel da den blot angiver en mulig undergruppe af de førnævnte kandidater uden at forudsætte eksistensen af sådan en undergruppe.

I adverbielle ledsætninger finder vi både kontrasten mellem sagforhold og proposition og kontrasten mellem hypotetisk proposition og proposition. En fyldestgørende analyse ligger uden for rammerne af denne artikel, men visse karakteristiske modusveksler kan nævnes.

Perché i sin årsagsbetydning ‘fordi’ kræver indikativ da årsagsrelationer involverer propositioner, mens det i sin hensigtsbetydning ‘for at’ kræver konjunktiv da hensigtsrelationer involverer sagforhold (jf. Hengeveld 1996).

Anche se kan tage både indikativ og konjunktiv. Med indikativ udtrykkes et forudsat faktum (‘selvom’). Med konjunktiv udtrykkes derimod en hypotetisk proposition (‘selv hvis’).

Endelig kan nævnes at *prima che* ‘før’ tager konjunktiv, mens *dopo che* ‘efter’ tager indikativ. Førstnævnte betegner en hypotetisk proposition da der er ingen garanti for at situationen faktisk vil finde sted. Sidstnævnte betegner en proposition da situationen præsenterer et faktisk forhold.

Denne korte skitsering er ikke ment som en fuldstændig analyse, men som en illustration af hvordan teorien kan anvendes bredere. Samtidig understøtter den en central pointe i artiklen: at modus spiller en aktiv rolle i betydningsdannelsen og ikke blot kan reduceres til en mekanisk afledning af det styrende prædikats betydning.

8. Konkluderende bemærkninger

Assertionsteorien har længe haft en aura af at være et ”universalmiddel” i stand til at løse alle traditionelle modus-problemer på tværs af romanske sprog i ét hug. Men italiensk viser sig i den henseende at være et problem-barn der ikke umiddelbart lader sig underkaste teoriens rammer. Jeg har

i den forbindelse skitseret et alternativ som tager udgangspunkt i sondringen mellem sagforhold og proposition, hvor konjunktiv siges at betegne et sagforhold eller en hypotetisk proposition, mens indikativ betegner en proposition.

Med denne sondring tager jeg analysen af modus i en radikalt anderledes retning. Her er det konjunktiv og indikativs job at levere de betydninger (sagforhold, proposition eller hypotetisk proposition) de styrende prædikater er forenelige med. Samtidig er nogle prædikaters betydning elastiske nok til at sprogbrugeren ved hjælp af modus frit kan kombinere forskellige betydningstyper inden for én og samme ramme. På den måde argumenterer jeg for at modiene spiller en mere aktiv og selvstændig rolle i betydningsdannelsen i modsætning til den mere traditionelle opfattelse.

Om forfatteren

Anders Tvilstegaard, ph.d., postdoc, Università degli studi di Torino.

Litteratur

- Achard, Michel (1998): *Representation of Cognitive Structure: Syntax and Semantics of French Sentential Complements*. Berlin-New York: Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110805956>.
- Andersen, Anders (2022): Volition and mood in Italian: A study of the state-of-affairs subjunctive. *Acta Linguistica Hafniensia* 54(2), 161-193. <https://doi.org/10.1080/03740463.2022.2151229>.
- Andersen, Anders (2023): *The polyfunctional subjunctive: A functional-cognitive approach to the Italian subjunctive*. Ph.d. afhandling, Københavns Universitet.
- Bach, Svend & Jørgen Schmitt Jensen (1990): *Større italiensk grammatik*. København: Munksgaard.
- Berretta, Monica (1994): Il parlato italiano contemporaneo. I: *Storia della lingua italiana* (vol. II). Luca Serianni & Pietro Trifone (red.). Torino: Einaudi, 239-270.
- Boye, Kasper (2012): *Epistemic meaning: A crosslinguistic and functional-cognitive study*. Berlin: Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110219036>.
- Boye, Kasper & Peter Harder (2018): Verbalmodus og sætningsmodus. I: *Ny forskning i grammatik* 25. Klaus Geyer, Alexandra Holsting, Peter Juul Nielsen & Uwe Kjær Nissen (red.). Frederiksberg: Dansk Sprognævn, 4-15. <https://doi.org/10.7146/nfg.v26i25.109299>.

- Bronzi, Anna Maria (1977): Indicativo e congiuntivo nelle complete italiane. *Studi di grammatica italiana* 6, 425-450.
- Bybee, Joan (1998): "Irrealis" as a Grammatical Category. *Anthropological Linguistics* 40(2), 257-271.
- Cristofaro, Sonia (2003): *Subordination*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199282005.001.0001>.
- Dik, Simon Cornelis & Kees Hengeveld (1991): The hierarchical structure of the clause and the typology of perception-verb complements. *Linguistics* 29, 231-259. <https://doi.org/10.1515/ling.1991.29.2.231>.
- Engberg-Pedersen, Elisabeth, Kasper Boye & Peter Harder (2019): *Semantik*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Givon, Talmy (1994): Irrealis and the subjunctive. *Studies in Language* 18(2), 265-337.
- Haverkate, Henk (2002): *The Syntax, Semantics and Pragmatics of Spanish Mood*. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/pbns.96>.
- Hengeveld, Kees (1996): The internal structure of adverbial clauses. I: *Complex structures: A functionalist perspective*. Betty Devriendt, Louis GooSENS & Johan van der Auwera (red.). Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 119-148.
- Hooper, Joan Bybee (1975): On Assertive Predicates. I: *Syntax and Semantics* 4. Kimball, John (red.). New York: Academic Press, 91-124. https://doi.org/10.1163/9789004368828_005.
- Korzen, Hanne (1999): Principper for opstillingen af modus i kompleksætninger på fransk. I: *Ny forskning i grammatik* 6. Carl Bache, Lars Heltoft & Michael Herslund (red.). Odense: Odense Universitetsforlag, 181-203. <https://doi.org/10.7146/nfg.v7i6.24001>.
- Korzen, Hanne & Iørn Korzen (2005). Fleksion. I: *Sprogtypologi og oversættelse: Endocentriske og exocentriske sprog*. Iørn Korzen & Lita Lundquist (red.). København: Handelshøjskolen i København, 58-98.
- Lyons, John (1977): *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1080/14640747908400760>.
- Noonan, Michael (2007): Complementation. I: *Language typology and syntactic description, vol II: Complex constructions*. Timothy Shopen (red.). Cambridge: Cambridge University Press, 52-150. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511619434.002>.
- Palmer, Frank (1986): *Mood and Modality*. 1. udg. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139167178>.

- Palmer, Frank (2001): *Mood and Modality*. 2. udg. Cambridge: Cambridge University Press.
- Prandi, Michele (2002): C'è un valore per il congiuntivo? I: *Intorno al congiuntivo*. Leo Schena, Marco Mazzoleni & Michele Prandi (red.). Bologna: CLUEB, 29-44.
- Quer, Josep (1998): *Mood at the Interface*. Ph.d. afhandling, Universiteit Utrecht.
- Rochette, Anne (1988): *Semantic and Syntactic Aspects of Romance Sentential Complementation*. Ph.d. afhandling, Massachusetts Institute of Technology.
- Schmitt Jensen, Jørgen (1970): *Subjonctif et hypotaxe en italien: Une esquisse de la syntaxe du subjonctif dans les propositions subordonnées en italien contemporain*. Odense: Odense University Press.
- Squartini, Mario (2010). Mood in Italian. I: *Mood in the languages of Europe*. Björn Rothstein, Björn & Rolf Thieroff (red.). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 237-250. <https://doi.org/10.1075/slcs.120.13squ>.
- Wandruszka, Ulrich (2001): Frasi subordinate al congiuntivo. I: *Grande grammatica italiana di consultazione* (vol. II). Lorenzi Renzi & Giampaolo Salvi (red.). Bologna: Il Mulino, 415-481.